

Wstęp

Celem niniejszej pracy jest przedstawienie ewolucji regulacji i orzecznictwa z zakresu zbiorowego zarządzania prawami autorskimi i pokrewnymi oraz funkcjonowania organizacji zbiorowego zarządzania. Wejście w życie ustawy o zbiorowym zarządzaniu w dniu 19.7.2018 r.¹ przyniosło duże zmiany w regulacji tej niezwykle istotnej społecznie i gospodarczo sfery obrotu prawami autorskimi i pokrewnymi. Na moment ukończenia rozprawy nowe przepisy nie zaistniały jeszcze w praktyce, dlatego w pierwszej kolejności poddam analizie sposób w jaki mechanizm zbiorowego zarządzania funkcjonował pod rządami poprzednich regulacji, aby następnie ocenić, czy przepisy ustawy o zbiorowym zarządzaniu odpowiadają wymaganiom postulatów zmian odnoszącym się do działania organizacji i systemu zbiorowego zarządzania.

Podstawowym elementem prawa autorskiego jest wyłączny charakter prawa twórcy do korzystania z utworu, rozporządzania nim na wszystkich polach eksploatacji oraz wynagrodzenia za korzystanie z utworu. Wyłączna natura tego prawa oznacza, że właściciel i tylko właściciel może decydować, czy udzielać zezwolenia na korzystanie z dzieła, a jeśli tak, to pod jakimi warunkami i za jakie wynagrodzenie. W polskiej ustawie o prawie autorskim i prawach pokrewnych² zasada ta uregulowana została w art. 17 PrAut, określającym treść autorskich praw majątkowych. Istotnym elementem zakresu autorskich praw majątkowych jest pojęcie pola eksploatacji utworu, które oznacza pewną wyodrębnioną formę korzystania z dzieła. Wydzielenie pól następuje ze względu na technikę lub ekonomię użycia dzieła, dlatego też nie istnieje katalog zamknięty form eksploatacji, gdyż wraz z rozwojem technologii mogą pojawić się nowe sposoby użytkowania wyników pracy twórczej. Wyłączna natura praw majątkowych należących do autora oznacza w praktyce, że jedynie właściciel tych praw ma możliwość zezwalania lub zakazywania wykorzystania utworu. Obydwa elementy łączą się z kolei z prawem do wynagrodzenia za każdy akt użycia dzieła zgodnie z udzielonym zezwoleniem albo wykorzystanie utworu bez wcześniejszego uzyskania zgody lub odszkodowania za takie użycie wbrew zakazowi właściciela praw do utworu. Przy czym w interesie właścicieli praw nie leży zamykanie użytkownikom drogi do eksploatacji utworów, a raczej maksymalizacja skali wykorzystania dzieł zgodnie z ich przeznaczeniem i pobranie z tego tytułu wynagrodzeń. Właściciele praw majątkowych do utworów lub

---

¹ Ustawa z 15.6.2018 r. o zbiorowym zarządzaniu prawami autorskimi i pokrewnymi (Dz.U. z 2018 r. poz. 1293).

² Ustawa z 4.2.1994 r. o prawach autorskich i prawach pokrewnych (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1191 ze zm.).

przedmiotów praw pokrewnych³ zwykle są zainteresowani rozpowszechnieniem dzieł i ich odbiorem przez jak najszerszą publiczność, aby w efekcie zaistnieć na rynku kultury. W warunkach masowej eksploatacji utworów zarządzanie tymi prawami jest jednak utrudnione, o ile w ogóle możliwe.

Monitorowanie wielokrotnego wykorzystania wyników pracy twórczej jest niemożliwe do wykonania przez indywidualnego właściciela praw. W takiej sytuacji, w odpowiedzi na potrzebę ochrony interesów podmiotów uprawnionych⁴, powstał system zbiorowego zarządzania majątkowymi prawami autorskimi i prawami pokrewnymi⁵. Organizacje zbiorowego zarządzania, będące stowarzyszeniami i związkami właścicieli praw do treści chronionych, działają na rynku prawno-autorskim już od prawie 250 lat. Pierwszy taki podmiot został założony w XVIII w. i od tamtej pory system zbiorowego zarządzania funkcjonuje do dziś. Jednym z głównych zadań organizacji jest zapewnienie właścicielom majątkowych praw autorskich odpowiednich środków pozwalających na sprawowanie kontroli nad eksploatacją utworów i uzyskiwanie z tego tytułu wynagrodzenia. Można powiedzieć, że cały system zbiorowego zarządzania jest narzędziem umożliwiającym osiągnięcie tego celu. Zakres obowiązków i uprawnień organizacji ulegał na przestrzeni lat ewolucji warunkowanej przede wszystkim rozwojem technologii i sposobów wykorzystywania utworów, a także coraz większą uwagą ustawodawcy zagadnieniami zbiorowego zarządzania.

Działanie stowarzyszeń jest szczególnie istotne na polach eksploatacji związanych z masowym wykorzystywaniem utworów takich jak: nadania radiowe i telewizyjne, re-emisja kablowa, publiczne odtwarzanie oraz udostępnianie treści chronionych poprzez Internet. W takich przypadkach zazwyczaj brak jest możliwości identyfikacji użytkow-

---

³ Definicja utworu została zawarta w art. 1 PrAut, który stanowi, że przedmiotem prawa autorskiego jest każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia. W pracy będę posługiwała się pojęciami „utwór” i „przedmioty praw pokrewnych” łącznie lub dla uproszczenia treści tylko pojęciem „utwór”, mając jednak na myśli również przedmioty praw pokrewnych, takie jak artystyczne wykonania, fonogramy i wideogramy oraz nadania.

⁴ Pojęcia, jakimi posługują się w pracy zamiennie: „podmioty uprawnione”, „beneficjenci systemu”, „właściciele praw”, „twórcy”, „autorzy”, skrótowo oznaczają wszystkich **właścicieli majątkowych praw** autorskich i praw pokrewnych. Podkreślić jednak należy, że określenie „właściciel” nie jest używane w ścisłym tego słowa znaczeniu. W doktrynie istnieje spór co do charakteru autorskich praw majątkowych w relacji do prawa własności. Stosowanie tegoż pojęcia jest źródłem kontrowersji ze względu na niematerialny charakter utworu i jego swoistą „zdolność eksploatacyjną”, niezbywalność i niezakwalifikowalność autorskich praw majątkowych w zakresie określenia w ustawie oraz segmentaryzację tych praw w odniesieniu do poszczególnych pól eksploatacji. W mojej pracy nie podejmuję problemu analizy pozycji prawnej twórcy w zakresie podobieństw i różnic w charakterze prawnym i treści własności i autorskich praw majątkowych.

⁵ W pracy nie analizuję także różnic pomiędzy działaniem organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi a organizacjami zarządzającymi prawami pokrewnymi. Z tego względu dla uproszczenia w treści używam pojęć „system zbiorowego zarządzania prawami autorskimi i prawami pokrewnymi” zamiennie z „system zarządzania prawami autorskimi”.

ników⁶, a zatem kontrola korzystania z dorobku twórczego staje się dla właścicieli praw niemożliwa lub ekonomicznie nieefektywna. Organizacje zbiorowego zarządzania świadczą w tym zakresie usługę pośrednictwa pomiędzy podmiotami uprawnionymi a użytkownikami, dając możliwość wykonywania majątkowych praw autorskich na polach masowej eksploatacji. Oszczędzają także konieczności indywidualnego negocjowania warunków wykorzystywania treści chronionych z każdym użytkownikiem z osobna, ponieważ reprezentują uprawnionych w relacjach z podmiotami korzystającymi i w ich imieniu pertraktują warunki jednakowe dla całego repertuaru reprezentowanego przez daną organizację. W szczególności ustalają wysokość wynagrodzenia za eksploatację z dóbr chronionych, pobierają opłaty od użytkowników oraz dokonują podziału zebranych kwot pomiędzy uprawnionych. Główną formą przyjmowania praw do systemu zbiorowego zarządzania i podstawą do reprezentowania uprawnionych przez organizacje jest umowa przeniesienia majątkowych praw do utworów. Zawarcie umowy powierzenia praw do zbiorowego zarządzania może także wiązać się z przystąpieniem twórcy do stowarzyszenia w charakterze członka. Zarówno stowarzyszeni właściciele praw, jak i ci niebędący członkami organizacji powinni być traktowani jednakowo w systemie zbiorowego zarządzania, jednakże status członka wiąże się z możliwością korzystania z przywilejów przewidzianych w statutach organizacji wyłącznie dla podmiotów stowarzyszonych. Organizacje oferują swoim członkom profity niezwiązane bezpośrednio z głównym celem funkcjonowania systemu zbiorowego zarządzania. Zakładane są fundusze socjalne wykorzystywane na bezzwrotne pożyczki, opiekę zdrowotną, pomoc prawną w zakresie ochrony praw autorskich i praw pokrewnych, a czasem nawet dofinansowanie wydania płyty czy udziału w festiwalu. Te podmioty uprawnione, które są jedynie reprezentowane przez organizację, nie mogą korzystać z takiego wsparcia.

Beneficjentami działania systemu zbiorowego zarządzania są nie tylko właściciele majątkowych praw do utworów, lecz także podmioty korzystające z treści chronionych. Zbiorowe zarządzanie pozwala na automatyzację procesu uzyskiwania licencji na korzystanie z całego obecnego i przyszłego repertuaru, którym zarządza dana organizacja. System zbiorowego zarządzania oferuje w ten sposób rozwiązania pozwalające użytkownikom otrzymywać zezwolenia na każde wykorzystanie utworu, w sytuacji gdy do jednego dzieła prawa majątkowe może sobie rościć nawet kilka podmiotów. W przypadku utworu muzycznego może nim być autor tekstu, kompozytor muzyki, wykonawca piosenki czy autor nagrania. Każde prawo związane z tym utworem może pochodzić z różnych krajów, podlegać innym porządkom prawnym, językom i typom mediów. Uzyskanie zezwoleń od każdego właściciela praw do jednej piosenki jest zwykle skomplikowane i kosztowne. Stacja radiowa, aby nadawać muzykę, musi uzyskać prawo do skopiowania utworów, a następnie do nadawania (publicznego odtwarzania) tych utworów. Oba zezwolenia musi uzyskać w stosunku do trzech przedmiotów – dzieła muzycznego, nagrania dźwięku i wykonania piosenki. Przy tym stacja radiowa

---

⁶ W celu określenia podmiotów eksploatujących treści chronione będą posługiwała się także pojęciami: „użytkownik”, „podmiot korzystający” oraz „licencjonobiorca”.

bardzo często korzysta z dzieł zagranicznych lub mieszanych (jeden z właścicieli praw do utworu może pochodzić z kraju, w którym działa stacja radiowa, a kolejny być podmiotem zagranicznym). Nadawca korzysta z tysięcy utworów i zazwyczaj w dłuższej perspektywie nie posiada informacji, jakie utwory będzie nadawał i w jakiej kolejności. Często też może potrzebować wprowadzenia zmian w planowanym repertuarze. Przykładowo po śmierci *Michaela Jacksona* większość stacji radiowych grało jego muzykę częściej niż wcześniej zamierzało⁷. Podsumowując, nadawca musi niejednokrotnie uzyskać nawet kilkanaście zezwoleń i dokonać kilkunastu rozliczeń wynagrodzeń, aby móc nadać jeden utwór. W takiej sytuacji stacja radiowa potrzebuje możliwości uzyskania zezwolenia na korzystanie ze wszystkich utworów z repertuaru światowego, czyli wszystkich piosenek, tekstów i nagrań, jakie istnieją w danym okresie. Wydawaniem takich ogólnych licencji zajmują się właśnie organizacje zbiorowego zarządzania prawami autorskimi i prawami pokrewnymi. Organizacje takie obsługują nie tylko nadawców radiowych, lecz także innych użytkowników, którzy potrzebują zezwolenia na korzystanie z repertuaru światowego. Udzielają licencji stacjom telewizyjnym, hotelom, restauracjom, kinom i dyskotekom, w zakresie nie tylko praw do muzyki, lecz także filmu, fotografii czy reprodukcji. Stowarzyszenia te rozwijały się przez wiele lat i postrzegano je jako optymalny system administrowania prawami, a także jako rozwiązanie problemów towarzyszących indywidualnemu udzielaniu zezwoleń na eksploatację treści chronionych.

Organizacje zbiorowego zarządzania wykonują zatem na rynku prawno-autorskim rolę pośredników obsługujących dwie odrębne, ale powiązane ze sobą grupy klientów, w związku z czym można je określić jako platformy wielostronne⁸ (rynkі wielostronne). Jest to pojęcie używane w ekonomii dla opisanego modelu biznesowego, w którym platforma generuje wartość, stwarzając warunki do interakcji i spotkania się przedstawicieli różnych grup. Taki model ma wartość dla jednej grupy klientów tylko pod warunkiem, że istnieje możliwość kontaktu z drugą grupą. Platforma wielostronna zyskuje na znaczeniu, przyciągając coraz więcej nowych użytkowników systemu. Analizując zadania i funkcjonowanie systemu zbiorowego zarządzania, zaspokajającego potrzeby właścicieli praw i użytkowników, można doszukać się analogii do wspomnianych modeli biznesowych. Na przestrzeni lat działania organizacji utarł się pogląd, iż zbiorowe zarządzanie prawami autorskimi nie posiada alternatywy ze względu na ciągły rozwój nowych technologii, pozwalających nieograniczonej liczbie użytkowników na masowe korzystanie z utworów w każdej ich formie w dowolnym miejscu i czasie. W takim

---

⁷ D. Gervais, *Collective Management of Copyrights and Related Rights*, Wolters Kluwer Law and Business 2010, s. 2.

⁸ Platformy wielostronne jako model biznesowy działają już od dawna, jednak szczególnie upowszechniły się w dobie rozwoju technologii informacyjnych. Obecnie jest to bardzo ważne zjawisko biznesowe. W taki sposób funkcjonuje karta kredytowa Visa kojarząca posiadaczy kart z handlowcami, Facebook umożliwiający kontakt reklamodawców z potencjalnymi klientami oraz system operacyjny Microsoft Windows ułatwiający nawiązanie relacji pomiędzy producentem sprzętu, dostawcą oprogramowania i końcowym użytkownikiem.

przypadku indywidualne monitorowanie przez twórców aktów użycia utworów i pozbawienia z tego tytułu wynagrodzenia stało się praktycznie niemożliwe i nieopłacalne. System zbiorowego zarządzania pozwolił na wykonywanie przysługujących autorom i wykonawcom praw w warunkach masowego korzystania z ich dorobku, a także obniżył koszty administrowania tymi prawami. O ile początkowo niewątpliwie zalety systemu przesłaniały jego mankamenty i niedoskonałości, o tyle obecnie rodzi się coraz więcej pytań o skuteczność wykonywania zadań organizacji zbiorowego zarządzania zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym. Rynek autorski ulega transformacjom, także pod względem biznesowym, dlatego rola, jaką odgrywają na nim organizacje, również powinna podlegać zmianom. Być może w przeszłości jednostki te oferowały twórcom i użytkownikom wystarczająco dobry system zarządzania, dziś jednak powinien on ulec przeobrażeniu, aby pozostać skutecznym i efektywnym mechanizmem służącym przede wszystkim podmiotom uprawnionym i korzystającym z dorobku kulturalnego.

Regulacje prawa własności intelektualnej (w tym prawa autorskiego), w zakresie międzynarodowym i krajowym, podlegają ciągłym zmianom, których celem jest między innymi dostosowanie przepisów do skutków rozwoju nowych technologii. Rodzima regulacja prawa autorskiego została gruntownie zmieniona ustawą z 15.6.2018 r. o zbiorowym zarządzaniu prawami autorskimi i pokrewnymi⁹, która wdrożyła dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/26/UE z 26.2.2014 r. w sprawie zbiorowego zarządzania prawami autorskimi i prawami pokrewnymi oraz udzielania licencji wieloterytorialnych dotyczących praw do utworów muzycznych, do korzystania online na rynku wewnętrznym¹⁰. Jest to zatem najlepszy czas, aby przyjrzeć się funkcjonowaniu organizacji zbiorowego zarządzania pod rządami PrAut oraz ocenić, w jaki sposób nowe przepisy wychodzą naprzeciw postulowanym w doktrynie zmianom systemu zbiorowego zarządzania prawami autorskimi i pokrewnymi. Stan prawny: grudzień 2018 r.

---

⁹ Ustawa z 15.6.2018 r. o zbiorowym zarządzaniu prawami autorskimi i pokrewnymi (Dz.U. 2018 r. poz. 1293), która weszła w życie 19.7.2018 r. wdrożyła dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/26/UE z 26.2.2014 r. w sprawie zbiorowego zarządzania prawami autorskimi i prawami pokrewnymi oraz udzielania licencji wieloterytorialnych dotyczących praw do utworów muzycznych, do korzystania online na rynku wewnętrznym (Dz.Uz. UE L 84 z 20.3.2014 r., s. 72). Ustawa ta zmieniła także ustawę z 4.2.1994 r. o prawach autorskich i prawach pokrewnych (t.j. Dz.U. z 2018 r. poz. 1191 ze zm.), głównie w zakresie uchylecia dotychczasowych przepisów dotyczących zbiorowego zarządzania prawami autorskimi i pokrewnymi i umieszczenia nowej regulacji w osobnej ustawie.

¹⁰ Dz.Uz. UE L 84 z 20.3.2014 r., s. 72.